

De schuldhulpindustrie heeft belang

MARC RÄKERS

In de schuldhulpverlening gaan enorme hoeveelheden geld om en de tendens is dat dit voorlopig zal blijven toenemen. Een op de tien huishoudens heeft ernstige financiële problemen en tienduizenden mensen danken hier inmiddels hun werk aan. De technocratische industrie waartoe de schuldhulpverlening is verworven, heeft er ook zelf veel belang bij om voort te bestaan en zelfs te groeien. Daarom stelt deze bedrijfstak de onderliggende en meer fundamentele sociale en economische vraagstukken zelden ter discussie. Marc Räkera van stichting Eropaf! doet dat wel.

Bij het ten onder gaan van de DSB Bank kreeg Pieter Lakeman er ongenadig van langs. De mensen die door de DSB bestolen waren, gaven Lakeman zelfs openlijk de schuld. Nu onder andere uit onderzoek van de commissie-Scheltema blijkt dat naast falende toezichthouders als de Nederlandse Bank en de opeenvolgende ministers van Financiën vooral de commissarissen van de DSB zelf boter op hun hoofd hadden, verstormt de lawaai-critiek op Lakeman.

Toen ik mij als outreachend schuldhulpverlener vanaf midden jaren negentig ging bemoeien met het voorkomen van huisuitzettingen wegens huurachterstanden, nam

Tot op de dag van vandaag nemen schuldhulpverleners de pakketten met schulden blindelings van hun cliënten over

ik wel eens deel aan landelijke congressen over schuldhulpverlening. Daar zaten dan de vertegenwoordigers van schuldeisers (inclusief DSB) en de schuldhulpindustrie (inclusief NVVK, de vertegenwoordiger van de gemeentelijke kredietbanken) als vleesgeworden poldermodel eensgezind naast elkaar in een forum. In die forums spraken zij vooral over verbetering van protocollen en nog meer gedetailleerde samenwerkingsafspraken. Toen ik het in deze context waagde om vanuit de zaal mijn collega-schuldhulpverleners op te roepen om verleende kredieten ook op hun rechtmatigheid te gaan toetsen, werd ik min of meer weggehoond en door het forum niet serieus genomen. Tot op de dag van vandaag nemen schuldhulpverleners de pakketten met schulden die hun cliënten aandragen blindelings aan zonder deze kritisch tegen het licht te houden. Hiermee spelen zij vooral de ongebreidelde kredietverstrekking in de kaart.

Kredietwaardigheid

Zelf maakte ik in de praktijk regelmatig mee dat kredietverstrekkers de kredietwaardigheid van hun klanten helemaal niet (afdoende) toetsten. En ik heb de indruk dat dit nog steeds het geval is. Ik had te maken met mensen met absoluut minimale inkomens die verschillende consumptieve kredieten hadden uitstaan en die het telkens opnieuw wisten klaar te spelen om nog meer krediet te krijgen. Niet alleen bij de DSB in al zijn duistere verschijningsvormen overigens; ook de grote gerenommeerde banken en clubs als Wehkamp deden hier vrolijk aan mee. Zo ben ik eens met de bank die ooit aan de post verbonden was een discussie aangegaan over een klant aan wie 20.000 gulden krediet was verstrekt. Ik stelde dat de bank de toenmalige Wet op het consumentenkrediet (toen Wck, nu Wft) niet goed had toegepast. Iemand in de financiële omstandigheden van deze klant had nooit zo'n krediet mogen krijgen. Toen mijn cliënt het krediet aanvroeg, genoot hij namelijk slechts een minimale WAO-uitkering en had hij ook andere schulden. Desondanks werden de via een formuliertje uit een televisiegids aangevraagde 20.000 guldens zonder veel problemen op zijn rekening gestort. Van het geld kocht mijn cliënt een boot waarmee hij een aantal maanden lang zijn doodzieke vrouw Amsterdam rondvoer. De bank die krediet verstrekte, inde maandelijks rente en aflossing van de betaalrekening die de klant ook bij deze bank had lopen.

bij voortbestaan schulden

Coulance

Na het overlijden van de echtgenote van mijn cliënt daalde het inkomen nog verder en ontstonden er al snel ernstige financiële problemen. Uiteraard kon hij van zijn minimuminkomen geen ruim 500 gulden rente en aflossing per maand missen. Omdat zijn betaalrekening bij de bank liep die ook het krediet verstrekke, werden rente en aflossing direct na het

De omvangrijke bedrijfstak van schuldhulpers heeft klaarblijkelijk tot taak om de scherpe kantjes van het harde kapitalisme af te halen

bijschrijven van de maandelijkse WAO-uitkering afgeboekt. Na een maand of twee, drie was zijn saldo zo ver gezakt dat de huur niet meer werd overgeschreven. Weer een aantal maanden later begon de woningcorporatie een uitzettingsprocedure. Toen ze daar merkten dat het een redelijk gehandicapte man betrof, werd ik gewaarschuwd en ging ik eropaf.

Al snel kwam ik tot de conclusie dat het veel

te grote krediet eigenlijk een belangrijke oorzaak was van de problemen. Waarbij ik oprecht vind dat we verregaande naïviteit, bezwijken voor de verlokkingen en misschien wel een heel lichte verstandelijke beperking niet verwijtbaar mogen vinden, en we mijn cliënt derhalve niet als bewuste oplichter, fraudeur of 'onmaatschappelijk sujet' kunnen kenschetsen. Dat zou veel te makkelijk zijn.

Die strijd wilde ik met de bank wel aan. Om te beginnen liet ik zijn uitkering naar een organisatie voor inkomensbeheer storten. Daardoor werden vanaf dat moment niet rente en aflossing maar huur en andere vaste lasten weer als eerste voldaan, en kon ik de uitzetting voorkomen. Rente en aflossing liet ik maar even achterwege. Aan de bank stuurde ik een brief waarin ik deze nalatigheid verweet bij het aangaan van de kredietovereenkomst. Omdat de bank volgens mij welbewust te veel krediet had verstrekt, zou de kredietovereenkomst met mijn cliënt voor vernietiging (door de rechter) in aanmerking moeten komen. De bank had naar mijn mening enorme steken laten vallen en niet aan zijn wettelijke zorgplicht voldaan.

Hoewel ik dit meerdere keren schriftelijk en telefonisch aan de bank uiteenzette, ging deze inhoudelijk niet in op mijn argumenten. De bank bleef betaling van de schuld eisen en dreigde met beslaglegging op geld en goederen. Mijn cliënt werd daar, zoals de meeste mensen, natuurlijk behoorlijk zenuwachtig van. Desondanks bleef ik de rechtmatigheid van de kredietovereenkomst betwisten en nodigde ik de bank uit om ons meningsverschil aan de

rechter voor te leggen. Zonder uitspraak is immers ook geen beslag op loon of goederen mogelijk.

Het antwoord van de bank was ten slotte een brief met daarin de volgende zinsnede: 'Uit coulance voor de situatie van uw cliënt zien wij af van verdere invorderingsmaatregelen.' Getekend: de bank die ooit aan de post verbonden was.

*Met cliënten praten over
levensstijl of anders
budgetteren is er niet meer
bij*

Economie

Tot mijn grote spijt heeft het hier beschreven scenario zich met andere kredietverstrekkers vaker herhaald. Toen puntje bij paaltje dreigde te komen, durfde men het steeds niet aan om het duel onder de ogen van Vrouwe Justitia uit te vechten – bang voor het creëren van jurisprudentie over de verantwoordelijkheden (zorgplicht) van kredietverstrekkers, vermoed ik. Of voor publiciteit hierover. Iets anders zou ik niet kunnen verzinnen.

Omdat minister Zalm destijds bezig was de Wet op het consumentenkrediet te herzien, deed ik hem via een bekende bij de Eerste Kamerfractie van GroenLinks het voorstel om in de wet op te nemen dat niet rechtmatig (niet zorgvuldig dus, zonder afdoende toetsing) tot stand gekomen kredietovereenkomsten expliciet

vernietigbaar (liever zelfs nietig) zouden worden. Waarna tussen kredietinstelling en schuldenaar niets anders zou moeten overblijven dan een (niet juridisch opeisbare) natuurlijke verbintenis. Dat zal de kredietverstrekkers leren om goed op te letten en daar zal de minister het vast mee eens zijn, zo dacht ik enigszins naïef. Maar zover wilde Zalm helemaal niet gaan. Betere voorlichting, meer transparantie en dat soort zaken wel, maar een echt effectief beschermingsmechanisme tegen onverantwoorde kredietverstrekking wilde hij niet. In mijn ogen een gemiste kans, maar zijn latere overlopen naar de woekeraars (DSB) zelf maakte een hoop duidelijk.

Het onderstreepte nog eens dat grote economie drijft op kleine luyden. Het principe van 'vele kleintjes maken één grote' is bijna nergens zo letterlijk van toepassing als in de economie. Geen enkele superrijke koopt duizenden flatscreens: dat doen alle mensen met kleinere inkomens gezamenlijk. Ook al vliegen de rijken zich een ongeluk; de vliegtuigen van Easy Jet en andere maatschappijen zijn gevuld met mensen met lagere en middeninkomens. Dat laatste leidt tot economische groei; die paar Hummers of de miljonairsfair zetten economisch echt niet veel zoden aan de dijk. Alle grote financiële instellingen en systemen zijn uiteindelijk gebaseerd op economische groei en dus afhankelijk van de consumptiedrift van alle burgers gezamenlijk. Voor groei is meer consumptie nodig en daarvoor moeten mensen geld uitgeven, zo simpel is het. Ook mensen die dit financieel eigenlijk helemaal niet

aankunnen. Dáárom kreeg mijn cliënt die 20.000 gulden dus zo makkelijk en daarom is deze praktijk nog steeds niet fundamenteel veranderd.

De schuldhulpindustrie

Sinds het verschijnen van het rapport van professor Boorsma in 1994 is de schuldhulpverlening steeds verder afgedwaald van zijn dringende advies schulden vooral integraal aan te pakken. In de meeste gemeenten is het zelfs nooit tot een integrale aanpak gekomen. De schuldhulpverlening, bestaande uit kantonrechters, bewindvoerders, advocaten, inkomensbeheerders, juristen, bewindvoerders, incassobureaus, schuldhulpverleners, maatschappelijk werkenden, gemeentelijke kredietbanken, docenten, trainers en beleidsmedewerkers is wel uitgegroeid tot een vooral technische en juridische industrie. Deze omvangrijke bedrijfstak heeft klaarblijkelijk tot taak om de scherpe kantjes van het harde kapitalisme af te halen en te voorkomen dat de sociale en economische schade te groot wordt.

Dat gebeurt tegenwoordig op een hoog technocratische manier waarvan schuldenaars zelf meestal helemaal niets meer begrijpen. Zij snappen niet waarmee de schuldhulpverlener bezig is. Schuldhulpverleners op hun beurt hebben steeds minder te maken met de mens achter de schuldenaar. Zij houden zich vooral bezig met procedures, protocollen, schuldsaneringsaanvragen en moratoria. Met hun cliënten praten over levensstijl of anders budgetteren is er niet meer bij.

Nu heeft de overheid inmiddels ook in de

gaten dat de schuldhulpverlening aan effectiviteit te wensen overlaat. Daarom kreeg het bureau Hiemstra en De Vries twee jaar geleden de opdracht onderzoek te doen naar de vraag hoe de effectiviteit beter zou kunnen. Een van de pijnlijke conclusies van de onderzoekers is dat verschillende ministeries (Justitie, Sociale Zaken, Financiën/Belastingdienst, VWS/zorgverzekeraars) voor zichzelf de positie van feitelijk preferente schuldeiser innemen en zij daarmee de effectiviteit van de schuldhulpverlening in de breedte nogal in de weg staan. Terwijl Den Haag tegelijkertijd wél aan gemeenten een zorgplicht oplegt en dwingende termijnen stelt waarbinnen zij deze schuldhulpverleningstrajecten moeten inzetten.

*Ik betwijfel of Wouter Bos
dit vraagstuk wel had willen
aanpakken*

Vragen aan de minister

De toenemende schuldenproblematiek veroorzaakt groeiende financiële en maatschappelijke lasten. Deze rijzen de pan uit, en dus moet er steeds geld bij. Dat de rijksoverheid zichzelf buiten schot plaatst en de rekening steeds meer terecht laat komen bij instellingen met publieke taken als gemeenten, woningcorporaties en nutsbedrijven, en dat we deze schade ook weer gezamenlijk (al dan niet uit de

collectieve middelen) afdichten, vergeten we voor het gemak maar even.

Kortgeleden heeft PvdA-Kamerlid Hans Spekman aan toenmalig minister Bos vragen gesteld over het verstrekken van ongebreidelde kredieten. Of, liever gezegd: over de mogelijkheid om dit aan banden te leggen. Deze maand had Spekman antwoord verwacht. Nu is dat door de kabinetsval van de baan, maar ik betwijfel of Wouter Bos dit vraagstuk ineens meer fundamenteel zal willen aanpakken, betwijfel ik. Problematische schulden van burgers zijn een economisch bedrijfsrisico, net zoals winkeldiefstal of *skimmen*. De kosten hiervan dragen we met ons allen. Dat is de prijs die we betalen zolang we de principes van de groei-economie (gebaseerd op schulden) niet echt ter discussie willen stellen. Het is verdomde jammer dat het opkomende debat over een meer duurzame en sociale toekomst is verstomd nu de economie weer lijkt aan te trekken.

Marc Rákera is in dienst bij ontwikkel- en onderzoeksinstituut De Karthuizer van de Hogeschool van Amsterdam. Hij is daarnaast actief voor stichting Eropaf!, www.eropaf.org.